

Тажиева С.Қ.,
Аширбекова Л.Ж.,
Бамуханбетова Э.Е.

**Қазақстан Республикасында
инновациялық белсенділіктің
даму мәселелері**

Ел келешегінің дамуындағы басты бағыттардың және міндетті шарттардың бірі ол инновациялық дамуға бағытталған экономика құру болып табылады. Қазіргі кезде экономиканың бәсекеге қабілеттігін арттыру мақсатында инновациялық саясатты қалыптастыру маңызды мәселеге айналды. Бизнес, ғылым мен білімнің өзара қатынасы бар тиімді ұлттық инновациялық жүйе қалыптастырған жағдайда ғана экономикалық өсуге қол жеткізіледі. Кәсіпорындардың инновациялық белсенділігін арттыру мәселесі мемлекетіміз үшін маңызды міндеттердің бірі болып отыр. Қазақстан Республикасында инновациялық даму жолында мемлекет тарапынан бірқатар мүмкіндіктер мен бағдарламалар жасалуда. Қазіргі кездегі елдегі инновациялық дамудың ерекшелігі ретінде, өндірістік компаниялардың инновациялық өзіндік жаңа өнім қалыптастыру мен зерттеулер жүргізуге белсенділігінің төмендігін, тек шетелде жасалған инновациялық өнімдер мен жобаларды сатып алумен шектелетінін байқауға болады. Қазақстанның ұлттық инновациялық жүйесінің негізгі кемшілігі зерттеулер мен жасалымдардағы бизнестің төмен деңгейде атсалысуы, ол әрине кәсіпорындардың инновациялық белсенділігінің төмендігінің нәтижесі. Жалпы ҰИЖ дамуы елімізде дамыған елдер тәжірибесіндегідей жаңа техника мен технологияларды жасау мен игеруге қажет нарықтық қатынастар мен жеке капиталдың жеткіліксіз шартында жүзеге асуда.

Түйін сөздер: инновациялық белсенділік, инновация, ұлттық инновациялық жүйе, инновациялық даму, жаңа өнім.

Tazhyieva S.K.,
Ashyrbekova L.Zh.,
Baymuhambetova E.E.

**Development problems of
innovative activity in the
Republic of Kazakhstan**

In development of a country the main directions and objectives is the creation of an economy aimed at innovative development. To date, the main problem of increase competitiveness is the creation of required innovation policy. Economic growth is achieved by formation of an effective innovation system with the mechanism of the relationship between business, science and education. In Kazakhstan, the State is doing the program and the conditions for innovation development. The feature of innovative development of our country can be called a low level of activity of manufacturing companies in the development and research of innovative products, limiting the purchase of innovative products and projects developed abroad. The disadvantages of the national innovation system also include the low level of participation in the development of innovative products and projects, which is an indicator of low innovation activity of enterprises.

Key words: innovation activity, innovation, national innovation system, innovative development, new product.

Тажиева С.Қ.,
Аширбекова Л.Ж.,
Бамуханбетова Э.Е.

**Проблемы развития
инновационной активности
в Республике Казахстан**

В развитий страны основными направлениями и задачами является создание экономики направленной на инновационное развитие. На сегодняшний день основной проблемой повышения конкурентоспособности является создание необходимой инновационной политики. Экономический рост достигается при формировании эффективной инновационной системы с механизмом взаимоотношений бизнеса, науки и образования. В Республике Казахстан государством предпринимаются программы и создаются условия для инновационного развития. Одной из основных задач нашего государства является повышения инновационной активности предприятий. Особенностью инновационного развития нашей страны можно назвать, низкий уровень активности производственных компаний при разработке и исследований инновационных продуктов, ограничение покупкой инновационных продуктов и проектов разработанных зарубежом. К недостаткам национальной инновационной системы также относится низкий уровень участия в разработке инновационных продуктов и проектов, что является показателем низкой инновационной активности предприятий.

Ключевые слова: инновационная активность, инновация, национальная инновационная система, инновационное развитие, новый продукт.

**ҚАЗАҚСТАН
РЕСПУБЛИКАСЫНДА
ИННОВАЦИЯЛЫҚ
БЕЛСЕНДІЛІКТІҢ ДАМУ
МӘСЕЛЕЛЕРІ**

Ел экономикасының өсуінің негізінде инновациялық даму шешуші рөл атқарады. Экономикалық өсудің түпкі мақсаты тұтыну мен игіліктерді дамыту болып табылады, сондықтан Ұлттық инновациялық жүйе (ҰИЖ) жаңа инновациялық игіліктер мен өнімдерді өндіруге бағытталған. Осы мақсатта, Қазақстан Республикасының 2020 жылдарға арналған стратегиялық жоспарында экономиканы шикізаттық бағыттан индустриалдық-инновациялық даму жолы арқылы дамыту көзделген.

Ұлттық инновациялық жүйені қалыптастыруға көптеген өзара байланысатын институттар қатысады, олар өндірістік, коммерциялық, құқықтық, қаржылық және ғылыми ұйымдардың бірлескен қызмет жүйесін құрады. Ұлттық инновациялық жүйені қалыптастырған кезде әр елдің ұлттық, дәстүрлік, саяси және мәдени ерекшеліктері ескерілуі тиіс.

Қазақстан Республикасында инновациялық даму жолында мемлекет тарапынан бірқатар мүмкіндіктер мен бағдарламалар жасалуда. Қазіргі кездегі елдегі инновациялық дамудың ерекшелігі ретінде, өндірістік компаниялардың инновациялық өзіндік жаңа өнім қалыптастыру мен зерттеулер жүргізуге белсенділігінің төмендігін, тек шетелде жасалған инновациялық өнімдер мен жобаларды сатып алумен шектелетінін байқауға болады. Статистикалық мәліметтер бойынша инновациялық белсенділік 8%, бұл көрсеткіш дамыған шетелдердің көрсеткішінен бірнеше есе төмен болып табылады. Қазақстан Республикасындағы инновациялық белсенділіктің даму динамикасын қарастырсақ, 2013 жылы 2004 жылмен салыстырғанда 4 есе, 2008 жылмен салыстырғанда 2 есе шамасында артқанын байқауға болады (1-сурет) [1].

Қазақстан Республикасында меншік нысандары бойынша өнімдік және үдерістік инновацияларға жұмсалған шығындар үлесін қарастырсақ, республика бойынша инновациялық өнімдер мен үдерістерді қаржыландыру деңгейі 2004 жылы 35360,3 млн теңгеден 2013 жылы 431993,8 млн теңгеге дейін өскен. Соның ішінде мемлекеттік қаржыландыру деңгейі 2004 жылы 2248,8 млн теңгеден 2013 жылы 39420,8 млн теңгеге дейін артқан. Ал жекеменшік капитал салымдары 2004 жылы 28395,1 млн теңгеден 2013 жылы 345562,8 млн теңгеге дейін өскен. Ал шетел инвестиция салымдары 2004 жылы 4716,4 млн теңгеден 2013 жылы 47010,2 млн. теңгеге дейін өскен (1-кесте) [1].

Ал инновациялық өнімнің ЖҰӨ (Жалпы ұлттық өнім) үлесі 2013 жылы – 1,69%, 2004 жылы – 1,27% салыстырғанда өзгерісі өте аз, яғни 0,42% шамасында болып отыр [1].

Жалпы елімізде «Технологиялық даму бойынша Ұлттық агенттік» АҚ инновацияларды енгізудің құралдарын қалыптастырған. Осы тарапта 8 технологиялық парк, 4 конструкторлық бюро, 5 халықаралық технологияларды трансферттеу орталығы, 4 шетелдік және 3 отандық венчурлық қор және жоғары оқу орындар іргесінде орналасқан 21 коммерциализациялау орталықтары қызмет атқарады.

Технологиялық даму бойынша Ұлттық агенттігі салалық конструкторлық бюроларды жаңа немесе жетілдірілген тауарларды өндіруді ұйымдастыру мақсатында құрды. Ол технологияларды трансферттеу, конструкторлық-технологиялық құжаттарды сатып алу, бейімдеу, жасау, оны индустриалды-инновациялық қызмет субъекттеріне беру және осының негізінде тауар өндірісін ұйымдастыруға қажет қызметтерді көрсету арқылы жүзеге асады.

Қазақстан Республикасы мемлекеттік индустриалды-инновациялық даму бағдарламасын жүзеге асыру барысында жетістіктерге жетуде, осылай әлемдік экономикалық бәсекелестік рейтингінде 31 пунктке жақсартып, қазіргі кезде 85 орында орналасты.

Халықаралық деңгейде АҚШ, Корея, Қытай, Франция және Норвегия елдерінде 5 технологияларды трансферттеу орталықтары қызмет атқарады. Осы орталықтардың қолдауымен жүздеген технологиялық міндеттер көзделіп, әлемдік тәжірибені зерттеу жүргізілуде, осылай 22 біріккен жобалар жүзеге асуда және 29 жоба өз кезегін күтуде [2].

Сонымен қатар тартылған шетел инвестициясы соңғы 5 жыл ішінде 20 есеге артқан, 2 млн теңгеден 40 млн теңгеге дейін өсті. Осы кезеңде 1,4 мың өтініш қарастырылып, 227 қаржылық қолдау тапты. Осылайша 83 инновациялық патент беріліп, 4 тауар белгісі тіркелген және халықаралық ұйымдарға 28 өтініш тапсырылды.

Елімізде инновациялық бизнестің дамуы да қарқын алып келеді. Егер 2003-2009 жылдары 180 инновациялық жоба қолдау тапқан болса, соңғы 3-4 жылда 600 жоба қаржыландырылған. Осы негізде 680 млн теңге салық төленіп, 15,5 млрд теңгеге өнім өндірілді, оның 50% экспортқа өткізілді.

Инновациялық бизнесті дамыту мақсатында конструкторлық бюролар бизнес құжаттар пакеттерін қарастырып, 198 жаңа тауарлар түрін

игеруіне үлес қосты. Ал коммерциализация орталықтары 406 өтініш қарастырып 122 жобаның концепциясын жасап, әрі қарай коммерциализациялауға қолдау көрсетуде.

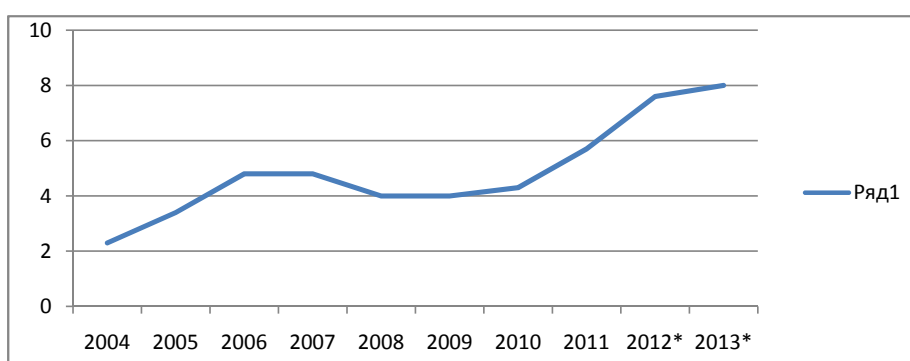
Ғылым салалары бойынша зерттеулер мен жасалымдарға ішкі шығындарды талдасақ 2004 жылы 13 863,3 млн теңгеден 2014 жылы 66347, млн теңге жеткен. Осы көрсеткіш бойынша ең көп шығындар жасайтын сала- инженерлік жасалымдар және технология екен, оның шығындары 2014 жылы 26864,3 млн теңге құрады (2-кесте) [1].

Елімізде инновациялық кәсіпкерлікті дамытуда мемлекеттік саясаттың келесі негізгі бағыттары қолданылады:

- мемлекеттің қатысуымен маманданған венчурлік қорлар құру және венчурлік капиталды ғылыми-техникалық және инновациялық салаға тарту;
 - инновациялық кәсіпкерлік субъектілерін мемлекеттік қолдау нысандары мен әдістерін әзірлеу;
 - инновациялық кәсіпкерліктің мемлекеттік, салааралық, салалық және өңірлік сипаттағы маманданған субъектілерін құруға енетін инновациялық инфрақұрылымды қалыптастыру;
 - инновациялық сала үшін кадрлар даярлау және қайта даярлау;
 - өнеркәсіптің базалық салаларында жана технологиялық құрылым қалыптастыру;
 - технологиялардың өркениетті нарығы үшін жағдайлар жасау, яғни авторлық құқықты, патенттер мен сауда белгілерін қорғау саласындағы барлық халықаралық конвенцияларды тану арқылы шетел технологиясының трансфертін ынталандыру;
 - отандық кәсіпорындардың үздік әлемдік тәжірибеге сәйкес сапа стандарттарына өтуін жандандыру;
 - халықаралық донор ұйымдардың, мүдделі қаржы-несие және шаруашылық құрылымдарының гранттарын тарту болып табылуы тиіс.
- Әйтсе де, еліміздегі инновациялық белсенділіктің төмен болуы технопарктердің санының өспеуіне және құрылғандарының жұмыс белсенділіктерінің қарқын алмауына себеп болып отыр.
- Мәселен, көптеген аймақтық технопарктер инновациялық жобалардың болмауынан осы бағыттағы жұмыстарды жүзеге асырумен емес, қарапайым дәстүрлі өндірістік жобаларды орындаумен шектеліп жүр. Оған ғылыммен айналысуға талпынысы жоғары білікті маман кадрлардың тапшылығы, технопарктерді дамытуға жеке сектор тарапынан жұмсалатын қаражаттың жеткіліксіз деңгейі, венчурлық қорлардың

белсенділігінің төмендігі, отандық жоғары оқу орындарының жанында ғылыми-зерттеулермен айналысатын технопарктер санының тым аз болуы, жаңа технологиялық әзірлемелер нарығының конъюнктурасы жайлы ақпараттың болмауы, қызметі шикізатты өңдеуге бағытталған технопарктердің қалыптаспауы сияқты мәселелер кері ықпал етуде. Қазіргі уақытта бұл мәселелердің барлығы да өзінің ғылыми шешімдерін табуды қажет етіп отыр.

Әлемдік ғылыми-техникалық үдеріске ену үшін іс жүзіндегі нақты инновациялық экономикаға көшуі қажет. Инновациялық экономика, бұл білімге, инновацияларға, жаңа идеяларды белсенді қабылдап, оларды тәжірибелік жүзеге асыруға даярлық. Осы тарапта кәсіпорындардың инновациялық белсенділігі мемлекеттің экономикалық өсуінің негізі болып, жоғары технологиялар арқылы бәсекелік қабілеттігін арттыруға мүмкіндік береді.

1-сурет – Қазақстан Республикасындағы инновациялық белсенділіктің даму динамикасы

1 кесте – Меншік нысандары бойынша өнімдік және үдерістік инновацияларға жұмсалған шығындар [1]

	2004	2008	2009	2012	2013
Қазақстан Республикасы	35 360,3	113 460,1	61 050,9	325 639,3	431 993,8
Соның ішінде:					
Мемлекеттік меншік	2 248,8	6 572,9	4 691,6	9 194,5	39 420,8
Жекеменшік	28 395,1	71 469,9	41 074,3	282 167,7	345 562,8
Шетел меншігі, соның ішінде заңды және жеке тұлғалар меншігі	4 716,4	35 417,3	15 285,0	34 276,9	47 010,2

2 кесте – Ғылым салалары бойынша зерттеулер мен жасалымдарға ішкі шығындар [1]

	2004	2009	2013	2014
Ішкі шығындар, барлығы	13 863,3	38 538,0	61 672,7	66347,6
Соның ішінде:				
Жаратылыстану	3 405,3	10 486,8	22 361,4	23556,8
Инженерлік жасалымдар және технология	7 317,1	19 302,1	23 937,9	26864,3
Медициналық	888,7	2 391,4	3 450,5	2795,1
Ауылшаруашылық	1 301,8	3 564,4	5 628,2	7331,7
Әлеуметтік	582,9	1 175,0	2 857,1	1486,2
Гуманитарлық	367,5	1 618,4	3 437,6	4313,6

Әдебиеттер

- 1 <http://www.stat.gov.kz/>
- 2 Ситенко Д.А. Национальная инновационная система Казахстана: анализ и перспективы развития// <http://articlekz.com/article/5531>

References

- 1 <http://www.stat.gov.kz/>
- 2 Sitenko D.A. Natsionalnaya innovatsionnaya systema: analiz i perspektivy razvitya// <http://articlekz.com/article/5531>

